ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Рустамзода Саодат Рустам дар мавзуи “Методологияи тарҷумаи истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 6.2.14. Забоншиносии типологӣ ва муқобилавӣ пешниҳод шудааст.

Масъалаи интиқоли дақиқи дониш ва мафҳумҳои илмӣ аз як забон ба забони дигар дар марҳилаи имрӯзаи рушди робитаҳои байналмилалии илмӣ аҳаммияти махсус пайдо кардааст. Дар ин раванд истилоҳ ҳамчун воҳиди одии луғавӣ баромад намекунад, балки як унсури сохтории низоми дониш аст, ки дар худ муносибати муайяни мафҳумӣ, соҳавӣ, фарҳангӣ ва коммуникативиро таҷассум менамояд. Аз ин рӯ, таҳқиқи тарзи интихоби муодил, муайян намудани ҳадди мутобиқати байнинизомӣ ва шароити истифодаи истилоҳ дар матни тарҷума масъалаест, ки ҳам ба назарияи тарҷума ва ҳам ба рушди забони илмӣ иртиботи бевосита дорад.

Маҳз дар ҳамин замина аҳаммияти таҳқиқоти Рустамзода Саодат Рустам муайян мегардад. Муаллиф масъалаи тарҷумаи истилоҳоти илмҳои гуманитариро дар пайванди се сатҳи ба ҳам алоқаманд – низоми истилоҳот, муносибатҳои байнизабонӣ ва фаъолияти тарҷумонӣ – мавриди таҳлил қарор додааст. Арзиши ибтидоии чунин интихоби методологӣ дар он аст, ки истилоҳ танҳо аз рӯйи шакли луғавӣ ё сохтори морфологӣ арзёбӣ нашуда, дар муҳити воқеии истифода ва дар муносибат бо маъно, вазифаи коммуникативӣ ва сохтори забони тарҷума баррасӣ мегардад. Мақсад ва вазифаҳои пешниҳодшуда низ маҳз ба ҳамин самти комплексии таҳқиқ равона шудаанд.

Мубрамияти диссертатсияро, ба назари мо, пеш аз ҳама, дар интихоби худи объекти таҳқиқ бояд ҷустуҷӯ кард. Истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ нисбат ба истилоҳоти бисёр соҳаҳои илмҳои дақиқ дорои муҳити маъноии мураккабтар мебошанд, зеро дар ташаккули маънои онҳо омилҳои таърихӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, фалсафӣ ва миллӣ низ метавонанд иштирок намоянд. Аз ин рӯ, интиқоли чунин воҳидҳо бо интихоби механикии муодили луғавӣ маҳдуд намешавад. Автореферат нишон медиҳад, ки муаллиф ин хусусиятро ҳамчун яке аз заминаҳои асосии таҳқиқ ба назар гирифта, масъалаи тарҷуманопазирӣ, сермаъноӣ, муродифпазирӣ, омонимия ва асимметрияи байнизабониро ба доираи ягонаи таҳлил ворид кардааст.

Ҷиҳати қобили таваҷҷуҳи таҳқиқ дар он аст, ки муаллиф масъалаи методологияро ба сатҳи муайян намудани муносибати байни *метод, стратегия ва техникаи тарҷума* баровардааст. Ин се мафҳум дар таҷрибаи тарҷумонӣ ба ҳам наздиканд, вале вазифаи онҳо яксон нест. Фарқгузории

функсионалии онҳо барои ташаккули модели пайдарпайи қарогирии тарҷумон аҳаммият дорад: муайян кардани хусусияти воҳиди тарҷумашаванда бояд ба интихоби стратегияи мувофиқ ва сипас ба татбиқи воситаи мушаххаси тарҷума оварда расонад. Дар автореферат чунин робита ҳамчун яке аз самтҳои мустақили таҳқиқ матраҳ гардида, барои он заминаи назариявӣ ва амалӣ пешниҳод шудааст.

Аз нуқтаи назари арзиши илмӣ, яке аз ҷиҳатҳои муҳимтарини диссертатсия кӯшиши муайян намудани хусусияти хоси методологияи тарҷумаи истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар муқоиса бо истилоҳоти илмҳои табиӣ-риёзӣ мебошад. Ин масъала танҳо муқоисаи ду гурӯҳи истилоҳот нест. Агар чунин фарқият аз рӯйи хусусияти маъно, дараҷаи устувории истилоҳӣ, нақши контекст ва иштироки унсурҳои фарҳангӣ асоснок карда шавад, он метавонад барои рушди назарияи тарҷумаи соҳавӣ аҳаммияти методологӣ пайдо намояд. Автореферат нишон медиҳад, ки муаллиф ин масъалаҳоро ба яке аз меҳварҳои таҳқиқ табдил дода, аз онҳо барои муайян намудани роҳу равишҳои тарҷума истифода бурдааст.

Қобили зикр аст, ки муаллиф масъалаи тарҷуманопазириро низ ба таври нисбатан фарогир баррасӣ намуда, онро танҳо ба мавҷуд набудани муодили луғавӣ нисбат надодааст. Дар автореферат ба омилҳои дохилии низоми истилоҳот ва муносибатҳои байнизабонӣ, аз ҷумла ба асимметрия, сермаъноӣ, омонимия ва ҳолатҳои ба истилоҳ «дӯстони дурӯғини тарҷумон» таваҷҷуҳ зоҳир шудааст. Аз лиҳози назариявӣ, чунин муносибат қобили дастгирист, зеро он нишон медиҳад, ки мушкилоти тарҷума метавонад на танҳо аз набудани воҳиди мувофиқ, балки аз номувофиқии сохтори мафҳумӣ ва шаклии ду низоми забонӣ сарчашма гирад.

Дар таҳқиқ ба равишҳои тарҷума аз ҷиҳати арзиши татбиқӣ низ муҳим ба назар мерасад. Муаллиф маводи истилоҳоти фалсафа, забоншиносӣ, адабиётшиносӣ, таърих, ҳуқуқ, сиёсатшиносӣ, фарҳангшиносӣ, ҷомеашиносӣ, равоншиносӣ, диншиносӣ ва дигар соҳаҳоро ба доираи таҳлил ворид намуда, кӯшиш кардааст вобастагии интихоби усули тарҷумаро аз хусусияти худи соҳаи дониш нишон диҳад. Ин ҷиҳат имкон медиҳад, ки масъалаи тарҷумаи истилоҳот аз доираи як усули умумӣ берун бароварда шуда, ба шакли модели фарқкунанда ва соҳавӣ пешниҳод гардад.

Арзиши махсуси таҳқиқ дар он аст, ки хулосаҳои назариявӣ бо маводи воқеии матнҳои тарҷумашуда санҷида шудаанд. Интихоби асарҳои «Lost Enlightment» ва «Тоҷикон» ҳамчун заминаи таҳлили муқоисавӣ барои омӯзиши нақши истилоҳот дар матни таърихию илмӣ имконияти муносиб фароҳам овардааст. Дар ин қисмати таҳқиқ на танҳо шакли муодили истилоҳ, балки тағйири сохтор, маъно ва муносибати он бо матни умумӣ ба назар

гирифта шудааст. Аз ҷумла, таҳлили интиқоли луғавӣ ва луғавию дастурӣ нишон медиҳад, ки ҳангоми гузаронидани истилоҳ байни тоҷикӣ ва англисӣ баъзан тағйири сохтори морфологию синтаксӣ ва ҳатто тағйири дараҷаи мушаххасии маъно зарур мегардад.

Таҳлили таҳвилоти услубӣ низ аз ҷиҳати методологӣ муҳим мебошад. Дар чунин ҳолат масъала танҳо ба дурустии луғавии муодил маҳдуд намешавад; тарҷумон бояд муносибати истилоҳро бо муҳити матн, услуби илмӣ ва интизории хонандаи забони тарҷума ба эътибор гирад. Автореферат нишон медиҳад, ки барои баъзе воҳидҳои дорои хусусияти миллӣ ва фарҳангӣ мутобиқсозии фарҳангӣ ҳамчун воситаи расонидани маъно ва нигоҳ доштани табиии матни тарҷума истифода шудааст. Ин натиҷа барои тарҷумаи истилоҳоти гуманитарӣ аҳаммияти ҷиддӣ дорад, зеро чунин истилоҳот дар бисёр мавридҳо ҳамзамон вазифаи номгузорӣ ва интиқоли донишҳои фарҳангиро иҷро мекунанд.

Инчунин, натиҷаҳои пешниҳодшуда аз ҷиҳати истифодаи минбаъда имкониятҳои васеъ доранд. Онҳо метавонанд дар такмили усули тарҷумаи матнҳои илмӣ, таҳияи фарҳангҳои соҳавии дузабона, таълими фанҳои тарҷумашиносӣ ва истилоҳшиносӣ, инчунин дар коркарди маводи таълимӣ истифода шаванд. Дар автореферат имкони истифодаи натиҷаҳо барои таҳияи дастурҳои методологӣ, китобҳои дарсӣ ва барномаҳои таълимӣ низ таъкид гардидааст.

Сатҳи фаъолияти илмии довталаб низ ба арзёбии умумии диссертатсия таъсири мусбат мерасонад. Маводи асосии таҳқиқ дар 27 мақолаи илмӣ инъикос ёфта, аз онҳо 17 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи шомили феҳристи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр гардидааст; ҳамчунин ду монография ба табъ расидааст. Натиҷаҳои таҳқиқ дар конференсияҳои илмии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ низ муаррифӣ шудаанд. Ин нишон медиҳад, ки масъалаҳои асосии таҳқиқ дар доираи фаъолияти илмии пайвастаи муаллиф ташаккул ёфтаанд ва натиҷаҳои он то ҳадди муайян аз муҳити танҳо дохилии диссертатсия берун бароварда шудаанд.

Дар маҷмӯъ, автореферати диссертатсияи Рустамзода Саодат Рустам бо кӯшиши пайвастани истилоҳшиносӣ, тарҷумашиносӣ ва забоншиносии муқоисавӣ фарқ мекунад. Ҷанбаи қавии он на танҳо дар фарогирии доираи васеи масъалаҳо, балки дар кӯшиши ба низоми ягона даровардани онҳо зоҳир мегардад. Мавкеи муаллиф оид ба робитаи сохтори истилоҳ, маънои он, мақоми соҳавӣ ва интихоби стратегияи тарҷума барои рушди таҳқиқоти минбаъда дар самти тарҷумаи илмӣ аҳаммияти муайян дорад. Натиҷаҳои пешниҳодшуда инчунин барои такмили назарияи тарҷумаи истилоҳот дар

забони тоҷикӣ ва рушди корҳои муқоисавии тоҷикӣ-англисӣ заминаи муносиб фароҳам меоранд.

Аз ҷиҳати сохторӣ низ таҳқиқ дорои низоми муназзам мебошад: диссертатсия аз муқаддима, панҷ боб, хулоса, тавсияҳо, рӯйхати адабиёт ва замимаҳо иборат буда, вазифаҳои дар муқаддима муайяншуда дар бобҳои минбаъда пайгирӣ карда мешаванд. Ин мутаносибии байни мақсад, вазифа, маводи таҳлил ва натиҷаҳо ба арзёбии мусбати кори анҷомёфта мусоидат мекунад.

Бо вуҷуди арзиши баланди илмӣ ва амалии таҳқиқ, мутолиаи автореферат имкон медиҳад, ки чанд масъала ҳамчун нуктаи баҳсу тавзеҳи иловагӣ пешниҳод карда шавад.

1. Дар автореферат се сатҳи таҳвил: *луғавӣ, дастурӣ* ва *услубӣ* барои таҳлили тарҷумаи истилоҳот истифода шудаанд. Ин тасниф аз ҷиҳати амалӣ судманд аст, вале дар баъзе мавридҳо ҳудуди байни таҳвили луғавӣ ва таҳвили луғавию дастурӣ, инчунин муносибати байни таҳвили услубӣ ва мутобиқсозии фарҳангӣ метавонад ба тавзеҳи бештар ниёз дошта бошад. Муайян кардани меъёри қатъии ҷудокунии ин сатҳҳо дар таҳқиқоти минбаъда метавонад модели пешниҳодшударо барои истифодаи мустақими тарҷумонҳо боз ҳам мувофиқтар гардонад.

2. Таҳқиқ асосан ба ду забон *тоҷикӣ* ва *англисӣ* такя мекунад ва ин барои мақсадҳои диссертатсия асоснок мебошад. Бо вуҷуди ин, ворид намудани маводи маҳдуди муқоисавӣ аз як забони дигари дорои анъанаи устувори истилоҳшиносӣ метавонист барои муайян намудани хусусияти умумизабонӣ ё маҳдуди натиҷаҳои бадастомада заминаи иловагӣ фароҳам оварад. Ин пешниҳод бештар ба дурнамои густариши таҳқиқ дахл дорад, на ба нуқси принсипии кори анҷомёфта.

Эродҳои мазкур хусусияти такмилдиҳанда ва тавсиявӣ дошта, ба натиҷаҳои асосии таҳқиқ таъсири манфӣ намерасонанд. Баръакс, онҳо аз имкониятҳои рушди минбаъдаи консепсияи пешниҳодшуда шаҳодат медиҳанд. Муҳим он аст, ки дар автореферат барои масъалаҳои асосии мазкур заминаи назариявӣ ва маводи воқеии таҳлилӣ фароҳам оварда шудааст.

Ҳамин тариқ, автореферати диссертатсияи Рустамзода Саодат Рустам дар мавзуи «Методологияи тарҷумаи истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» таҳқиқоти мустақили илмӣ буда, дар он масъалаи муҳими назариявию амалии тарҷумашиносӣ ва истилоҳшиносӣ дар заминаи муқоисаи ду забон ба таври мақсаднок таҳлил шудааст. Муаллиф тавонистааст масъалаи интихоби стратегияи тарҷума, муодилнокӣ, мушкилоти тарҷуманопазирӣ, хусусияти соҳавии истилоҳот ва шаклҳои

интиқоли онҳо ба матни тарҷумаҳоро дар як низоми нисбатан мукаммали таҳлилӣ ба ҳам пайванд диҳад. Навгониҳои пешниҳодшуда, маводи воқеии таҳлилӣ, натиҷаҳои назариявӣ ва имкониятҳои татбиқи онҳо аҳаммияти илмии диссертатсияро муайян менамоянд. Дар автореферат саҳми шахсии довталаб низ ба таври мушаххас нишон дода шуда, аз ҷумла таҳлили марҳилаҳои ташаккули истилоҳот, омӯзиши асимметрияи байнизабонӣ ва таҳлили таҳвилҳои луғавӣ, дастурӣ ва услубӣ ба доираи саҳми илмии муаллиф дохил шудаанд.

Бо дарназардошти аҳаммияти мавзуъ, сатҳи таҳлили илмӣ, хусусияти муқоисавии таҳқиқ, навгониҳои илмии пешниҳодшуда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии натиҷаҳо, дараҷаи эътимоднокии маводи таҳлилӣ, инчунин ҳаҷми корҳои интишорнамудаи муаллиф, ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки автореферати диссертатсияи Рустамзода Саодат Рустам дар мавзуи “Методологияи тарҷумаи истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ” ба талаботи муқарраргардида барои корҳои диссертатсионӣ ҷавобгӯ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 6.2.14 Забоншиносии типологӣ ва муқобилавӣ сазовор мебошад.

Тақриздиҳанда:
Доктори илмҳои филологӣ, профессор,
мудири кафедраи забонҳои Донишкадаи
тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон
ба номи С. Раҳимов Шафоатов Азал Нусратович

Нишонӣ: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Ҳисор, ҷ/д Мирзо-Ризо, деҳаи Ноҷӣ-132
Тел. 985074419

Имзои А.Н. Шафоатовро тасдиқ мекунам:

Сардори Раёсати кадрҳо, коргузорӣ ва ҳуқуқӣ
Донишкадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон
ба номи С. Раҳимов Қурбонзода Тоҷиддин Ҳоким

Нишонии муассиса: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, н. Сино, маҳаллаи Лучоб-53
734053. Тел. 224-73-77; факс 224-56-87

29.08.2026.